

CO NÁM TO VLASTNĚ SCHVÁLILI, PANÍ MÜLLEROVÁ?

Vláda schválila status umělce. Lidem z kultury pošle ročně až 126 milionů korun.

Lidé působící v kultuře si zřejmě budou moci zažádat o status umělce.

Vláda loni v dubnu projednala legislativní ukotvení statusu umělce.

Takové a jiné titulky se objevovaly v nejrůznějších médiích od loňského dubna a lidé pracující v umění získali pocit, že se snad událo něco nevídaného a možná se blýská na lepší časy. Ale ouha, zázrak se nekoná.

Chyba je v nepochopení termínu na začátku tohoto procesu, v nesrozumitelnosti a specifčnosti nejrůznějších uměleckých profesí pro politiky a úředníky a konečně v neochotě úředníků a politiků se tím nějak detailně zabývat.

Slovo **status** má několik významů podle kontextu, ale obecně znamená:

1. **Stav** – aktuální situace
2. **Postavení** – společenské nebo profesní postavení osoby nebo skupiny (např. „sociální status“).
3. **Oficiální označení** – právní či administrativní kategorie (např. „status uprchlíka“).

V kontextu "**status umělce**" se tím obvykle myslí:

Oficiální zařazení osoby jako profesionálního umělce.

A proč to umělci potřebují? Aby se napravily nerovnosti a nespravedlnosti, které existují ve sféře sociální, zdravotní, daňové, ale i pracovní mezi umělci – a ostatními občany.

Podstatou statusu umělce je zlepšit jeho **postavení, pracovní, sociální a ekonomické podmínky. Status je chápán jako soubor opatření mířících k ochraně profesionálních tvůrců a interpretů působících v oblasti umění.**

V některých případech jsou pracovní podmínky v kultuře úplně šílené a nemají co dělat ve 21. století. Jedním z důvodů zranitelnosti umělců je fakt, že to jsou lidé, kteří chtějí tvořit i za nepříznivých podmínek. Umělec typicky není člověk, co se zvedne a jde dělat něco jiného, pokud dostane lépe zapláceno. Jsou proto náchylní k přistupování na ponižující podmínky, například pracují za menší peníze, než je minimální mzda, podepisují nevýhodné smlouvy, v nichž jsou nestandardní položky a tak dále. K tomu jim stát stojí v cestě ve sdružování a zastupování.

Většinu práv by mohly hlídat a prosazovat svazy či asociace, zastupující jednotlivé profese. Stát by ale musel uznat profesní asociace jako zástupce pro uzavírání kolektivních smluv za jednotlivé autory, nastavování pravidel pro výši honorářů, pracovních podmínek v profesi, sociálních podmínek, zástupce pro komunikaci s jednotlivými státními resorty apod.

To by vyžadovalo profesionalizaci těchto organizací, ne jenom na bázi spolku, fungujícího z příspěvků členů, jak je tomu dnes. Vyžadovalo by to např. **registraci těchto organizací třeba na MK** podle nějakých nastavených pravidel a možnost, žádat pravidelně o nějaké dotace, granty či financování alespoň správního aparátu. A to by bylo možné na základě statusu umělce v legislativě.

V lednu 2025 Poslanecká sněmovna schválila novelu zákona č. 203/2006 Sb., která prý zavádí status umělce. Tato novela byla následně schválena Senátem a čeká na podpis prezidenta. Předpokládá se, že novela vstoupí v platnost v červenci 2025.

Ale i přesto v ČR stále žádný status umělce nemáme. Ministerstvo kultury pouze vytvořilo dobrovolný registr, kde se umělci zaregistrují a pak mohou požádat o stipendium na přípravu či vytvoření nějakého projektu. Zaplať pánbůh za to, že MK udělalo alespoň tohle, ale se statutem umělce v jeho původní podobě to nemá nic společného. Takových možností, kde požádat o nějaký příspěvek, stipendium či dotaci existuje víc, pro nejrůznější profese, i umělecké.

Ale co tedy „my umělci“ nebo lépe „pracovníci v kultuře“ chceme, co potřebujeme? Zkusím to vysvětlit na oboru audiovize, konkrétně pro profesi režisérů, scénáristů, střihačů, kameramanů....

Lidé, kteří pracují v audiovizi, pracují většinou na autorské smlouvě nebo jsou živnostníci a pracují na fakturu. Je na ně nahlíženo jako na malé podnikatele, ale principiálně ta práce nevykazuje parametry podnikatelské práce.

Ti lidé typicky pracují pro více zaměstnavatelů, televizí, producentů, jenže tahají za kratší konec. Vždy stojí jeden člověk vůči velké firmě, televizi, která má svá pravidla a on si nemůže diktovat podmínky, ale musí přijmout ty od velkého „zadavatele“. Nedosáhnou na žádné výhody ani práva, která mají zaměstnanci podle zákoníku práce, vždy stojí jednatel proti „kolosu“ a těžko může něco prosazovat sám.

Pokud by byl opravdu ukotven v naší legislativě status umělce, mohly by jednotlivé resorty (MK, MPSV, MZ, FÚ) přiznat těmto osobám, tedy umělcům – OSVČ podobná práva, jako mají jiné profesní skupiny, jejichž práce má určitá specifika, jež je třeba ošetřit zvláštními opatřeními.

Režiséři, scénáristé, pracující jako umělci v audiovizí – OSVČ dostanou smlouvu na vytvoření díla, částku určí zadavatel a leckdy nedosahuje ani průměrné či zaručené mzdy. Honoráře se vyplácejí v nepravidelných intervalech. 3–6 ti měsíční lhůty výplaty honoráře po ukončení práce nejsou výjimkou a umělci nemají možnost nápravy a často zůstanou bez prostředků.

Jsou i takové případy, kdy autor nedostane zaplacené několik let nebo vůbec. Existují i takoví, kteří vytvořili dílo v dobré víře, že následně dostanou smlouvu a na jejím základě i zaplacené, ale to se nikdy nestalo. Sám autor – jedinec nemá moc šancí dohadovat se nebo vymáhat něco soudně na velké firmě, pokud chce další práci. A právě takové nesrovnalosti by **vyřešily třeba nějaká opatření na MPSV, kde by bylo zakotveno, že honorář na základě autorské smlouvy musí být vyplacen do konce měsíce, v kterém byla ukončena a odevzdána práce.** Nebo, aby **úprava plateb sociálního pojištění byla tak, aby odrážela nepravidelnost příjmů z roku na rok** (tedy aby třeba režisér po „dobrém“ roce nemusel celý rok platit vysoké zálohy, přestože další rok si vydělá naprosté minimum.

Umělci, kteří se ocitnou v období, kdy nejsou činní nebo jsou ve fázi příprav a tvorby, nemají příjem žádný. **V tomto období by jim pomohla různá daňová zvýhodnění,** např. po prokázání, že jste registrovaný umělec – pracovník v kultuře, **možný odklad placení daňových záloh na FÚ, výhodnější paušál s ohledem na specifika konkrétní profese.** Dnes máme možnost odepsat si pouze 40 % ze základu daně na náklady, kdežto běžná OSVČ má 60 %. Finanční úřad by pro tyto účely měl mít vytvořená opatření, jakýsi specifický přístup na základě statusu umělce.

Další opatření či pravidla by měl mít třeba úřad práce. V době, kdy režisér nebo scénárista nemá práci, ani žádný příjem, nemůže žádat o podporu, protože by musel přijmout jakoukoli nabízenou práci a nemohl by připravovat námět, scénář, příští film.

Pokud tedy delší dobu **nemá žádné příjmy, ani vyhlídku na další práci, ale potřebuje tvořit a připravovat,** mohl by se na základě statusu umělce **přihlásit na úřad práce třeba na půl roku,** aniž by musel přerušit živnost či přijmout jakoukoli jinou práci mimo svůj obor. Jeho činnost by byla považována za dočasně přerušenou nebo s nízkými příjmy. V takovém případě by mohl **dostat podporu v nezaměstnanosti,** pokud dříve platil sociální pojištění jako OSVČ (včetně nemocenského pojištění).

Změnit by se měl i přístup v oblasti nemocenské a mateřské. Při nemoci dostane zaměstnanec 1.-14.den cca 60% mzdy od zaměstnavatele, umělec – OSVČ nedostane nic.

SROVNÁNÍ:	Zaměstnanec	OSVČ (minimální pojištění)
1.–14. den	7 720 Kč náhrada mzdy/ zaměstnavatel	0 Kč
15.–24. den	5 320 Kč nemocenská od ČSSZ	1 420 Kč
Celkem za 24 dnů nemoci	13 040 Kč	1 420 Kč

Toto srovnání platí tehdy, když si režisér nebo scénárista platí každý měsíc minimální nemocenské pojištění. Zcela absurdní částka vychází i v případě srovnatelného příjmu a stejných odvodů. Zaměstnanec dostane 13 040 Kč a režisér, scénárista, kameraman 5 320 Kč, ovšem jen pokud bude nemocný 24 dnů.

Srovnání při stejném příjmu obou skupin – příjem 30 000 Kč, odpovídající pojištění:

	ZAMĚSTNANEC	OSVČ
1.–14. den	7 720 Kč	0 Kč
15.–24. den	5 320 Kč	5 320 Kč
Celkem za 24 dní	13 040 Kč	5 320 Kč

Z tabulek je jasné patrné, proč si většina uměleckých profesí v audiovizí nemocenskou neplatí. Práci mají nepravidelnou, příjmy nízké a nepravidelné, proč platit další stovky, když za 24 dnů nemoci dostanou 1420 Kč. Vzhledem k tomu, že prvních 14 dnů nedostanou stejně nic a většina běžných nemocí se vyléčí do týdne, nemohou si dovolit být nemocní, i když jsou. Nemoci různě přecházejí, což se na jejich zdraví často podepíše a dožene je to ve vyšším věku. To potom stát přijdou mnohem draž.

A ze stejného důvodu nemají ženy, pracující v audiovizí nárok na mateřskou ani na podporu v nezaměstnanosti, ani v případě, že po mateřské mají problém s návratem k profesi. Pokud je neživí partner, pracují stále, v těhotenství, nemocné, často berou děti do práce, vyzvedávají je u sousedky nebo střídají babičky. Logicky tím strádají ony i děti.

Opět by tuto situaci mohla vyřešit nějaká opatření, pravidla či změna zákona na základě statusu umělce, kdyby existoval.

Mateřskou i náhradu mzdy, kterou prvních 14 vyplácí zaměstnancům zaměstnavatel, by mohla umělcům vyplácet ČSSZ, pokud by si platili důchodové a nemocenské pojištění. A platili by si ho všichni rádi, pokud by tyto možnosti existovaly.

Umělci v audiovizi, tedy scénáristé, režiséři, kameramani, střihači, aj. nejsou totiž podnikatelé, kteří vytvářejí ve firmě zisk a z něj si ušetří na horší časy. Nejsou ani živnostníci, kteří mohou „zavřít krám“, když je jim špatně. Jsou vlastně „zaměstnanci“, kteří pracují pro nejrůznější zaměstnavatele, ale jsou na volné noze, ve vzduchoprázdnu. Nemají žádné jistoty, nemají zákon na své straně, mají pouze odpovědnost sami za sebe a svůj talent a znalost řemesla. Nemají se o koho ani o co opřít, nemají a nemohou mít odbory, které hlídají zákoník práce, protože se na ně nevztahuje. Nemají kde hledat pomoc v těžké situaci zdravotní, sociální či finanční. Výhody, bonusy jsou pro zaměstnance, ne pro ně. Na nic nemají nárok, mají jen povinnosti. Vůči státu, vůči „zaměstnavateli“, s kterým mají uzavřenou smlouvu.

A napravit to měl status umělce.

Poprvé byl tento termín tématem státní kulturní politiky České republiky po roce 1989. **Podstatou statusu umělce by mělo být zlepšit postavení těchto osob, pracujících v kultuře, jejich pracovní, sociální a ekonomické podmínky. Status je chápán jako soubor opatření mířících k ochraně profesionálních tvůrců a interpretů působících v oblasti umění.**

Jiné země v EU už některá opatření zavedená mají, u nás zatím nebylo nic.

Takže minulá vláda pod vedením premiéra Andreje Babiše a ministra kultury Lubomíra Zaorálka připravila takzvané milníky a sérii opatření a cílů, které se zavázala splnit. Respektive je poslala do Bruselu s tím, že to jsou témata důležitá pro naši zemi a že se přijmou určitá opatření, za která naše země dostane ne úplně malé peníze.

Česká republika se v Bruselu zavázala, že konečně **zavede do právního řádu České republiky institut statusu umělce** a díky němu postupně stabilizuje podmínky v kultuře, vzhledem ke specifikům pro výkon jednotlivých uměleckých profesí.

Status umělce jako takový byl tedy zakotven do národního plánu obnovy. Vzhledem k tomu, že Česká republika včetně ministerstva kultury čerpala mnoho miliard korun z národního plánu obnovy, tak bylo nezbytné přijmout určitou legislativu, aby se splnily slíbené věci, které bylo potřeba přijmout, aby se peníze nemusely vracet do Bruselu. A moc času nezbývalo.

Proto Ministerstvo kultury prostřednictvím novelizace zákona č. 203/2006 Sb. o některých druzích podpory kultury zřídilo registr umělců, který samo povede. Na tento registr jsou **navázaná stipendia na vytvoření nějakého díla či projektu, o která mohou registrovaní umělci požádat. Aby dosáhli na stipendia, budou plnit další podmínky.**

„Status umělce“ byl jednou z dohodnutých reforem a ČR si plánuje na konci roku požádat o platbu minimálně přes 600 mil. Kč za jeho splnění. Bude na Evropské komisi, jestli uzná, že dobrovolný registr umělců pomáhá „stabilizovat pracovní podmínky v kultuře“, jak se ČR zavázala. Požadované peníze jsme totiž už utratili.

Status umělce má být v České republice legislativně ukotven nejpozději do 31. prosince 2025. Tento termín je stanoven jako milník v rámci Národního plánu obnovy (NPO) a jeho splnění je nezbytné pro čerpání příslušných finančních prostředků z Evropské unie. Podmínky pro čerpání financí z Národního plánu obnovy (NPO) musí být splněny nejpozději do poloviny roku 2026.

Zákon v České republice tedy zatím neimplikoval, kromě jednoho opatření – registru pro stipendia na MK – **žádná opatření v daňové oblasti nebo v oblasti sociálně zdravotního pojištění,** tak, jak je to standardem v zahraničí. Stále nemáme status umělce, ani status pracovníků v kultuře, což by byl mnohem příhodnější název. Zatím pracovníkům v kultuře nezbyvá než se prodírat džunglí, která nemá žádná pravidla vhodná pro výkon jejich specifických profesí.

Budeme doufat, že po ministerstvu kultury se vzchopí i ostatní a začnou se problémy lidí v kultuře zabývat. Aby ti nemuseli odcházet ze svých profesí, protože neuživí rodinu nebo po 30 letech v oboru díky nedůstojným a nespravedlivým podmínkám totálně vyhořeli.

Alena Derzsiová, režisérka, místopředsedkyně ARAS

.

• .